

گزارش پایش تحولات کلان اقتصادی؛ شماره اول: تحولات تجارت جهانی در سایه کووید ۱۹

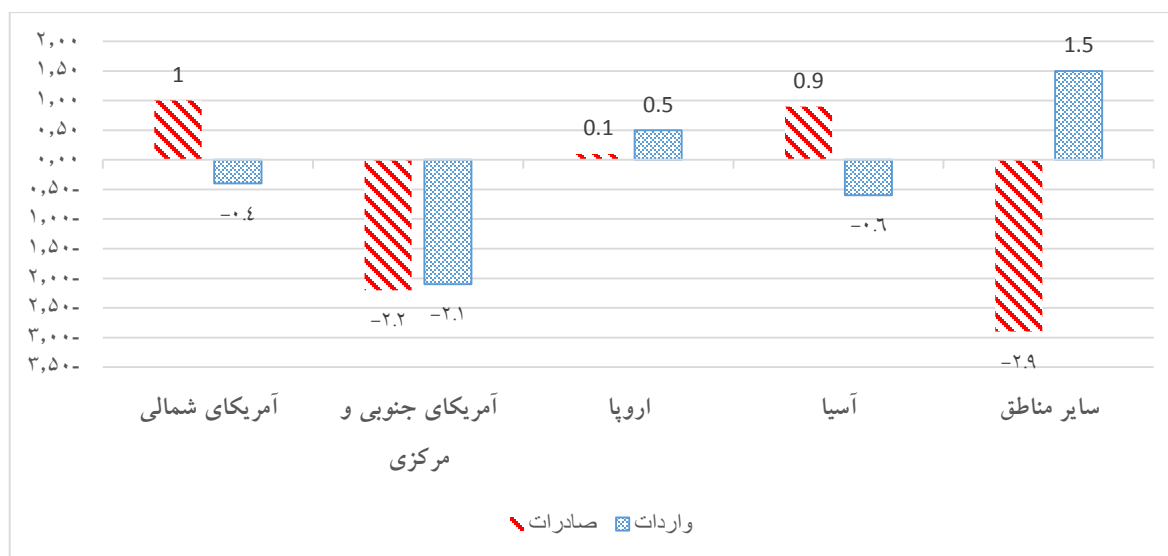
این گزارش برگرفته از گزارش های سازمان جهانی
تجارت است که از سایت این سازمان گرفته شده است.

گزارش شماره ۱
اردیبهشت ماه ۱۳۹۹
گروه اقتصاد کلان و آینده پژوهی

پیش بینی می شود حجم تجارت جهانی (کالایی)
بین ۱۳ تا ۳۲ درصد در سال ۲۰۲۰ سقوط کند زیرا
فراگیری کووید -۱۹ فعالیت های اقتصادی -
اجتماعی و زندگی روزمره در سراسر جهان را
مختل می کند.

❖ تجارت جهانی در سال ۲۰۱۹

بر اساس گزارش سازمان جهانی تجارت (WTO)، تجارت جهانی قبل از شیوع بیماری کرونا در سال ۲۰۱۹ به دو دلیل عمده یعنی تنش‌های تجاری و کند شدن رشد اقتصادی کاهش داشته است. مبادلات جهانی کالایی در سال ۲۰۱۹ با کاهش حجم ۰,۱ درصدی بعد از افزایش ۲,۹ درصد در سال قبل از آن مواجه بود. در همین حال، ارزش دلاری صادرات کالایی جهان در سال ۲۰۱۹ با ۳ درصد کاهش به ۱۸,۹ هزار میلیارد دلار رسید، این در حالی است که تجارت کالایی جهان در سال ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ به ترتیب ۱۰,۶ و ۹,۸ درصد رشد داشته است. در این میان، مقدار تغییر حجم تجارت در مناطق مختلف متفاوت بوده است. به عنوان مثال، بیشترین کاهش حجم صادرات به سایر مناطق (خاور میانه، آفریقا، کشورهای مستقل مشترک المنافع) اختصاص داشته است. پس از آن منطقه آمریکای جنوبی و مرکزی با کاهش ۲,۲ درصد قرار دارد. نکته قابل توجه افزایش حجم واردات سایر مناطق است که بازارهای هدف صادراتی کشورمان را تشکیل می‌دهد. در سال ۲۰۱۹ این مناطق با افزایش ۱,۵ درصد واردات مواجه بودند که بقیه مناطق جهان با کاهش داشتند و یا افزایش اندکی را تجربه کردند.

نمودار ۱: حجم صادرات و واردات کالایی جهان در مناطق مختلف در سال ۲۰۱۹ (درصد)

در مقابل، تجارت جهانی خدمات در سال ۲۰۱۹ افزایش داشت، به طوری که ارزش دلاری صادرات با ۲ درصد افزایش به ۶,۰۳ هزار میلیارد دلار رسید. البته سرعت انبساط نسبت به سال ۲۰۱۸ (۹ درصد) کندتر بود.

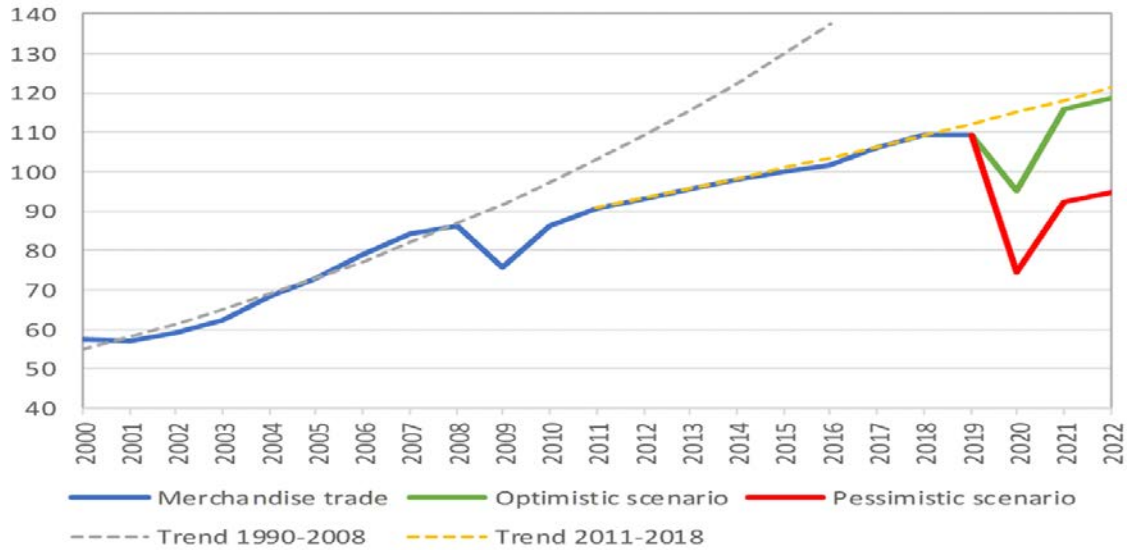
❖ چشم‌انداز تجارت جهانی در سایه کرونا

مقایسه شوک اقتصادی ویروس کرونا (کووید ۱۹) با بحران مالی جهانی ۲۰۰۸-۰۹ نشان می‌دهد که این بحران‌ها از برخی جهات خاصی مشابه هستند. همانند بحران سال ۲۰۰۸-۰۹، که دولت‌ها برای مقابله با رکود و ارائه پشتیبانی موقت از درآمد مشاغل و خانوارها به سمت سیاست‌های مالی و پولی روی آوردند، مجدداً این سیاست‌های دخالت هوشمندانه و حمایت‌گرایانه را برای مقابله با کرونا در پیش گرفتند. اما محدودیت در حرکت و جلوگیری از تجمع افراد برای کند کردن شیوع این بیماری بدان معنی است که عرضه نیروی کار، حمل و نقل و مسافرت امروزه به طور مستقیمی تحت تأثیر قرار می‌گیرند که در جریان بحران مالی این مشکل وجود نداشت. تمام بخش‌های اقتصاد ملی تعطیل شده‌اند، از جمله هتل‌ها، رستوران‌ها، تجارت خرده‌فروشی غیرضرور، گردشگری که سهم قابل توجهی در GDP نیز دارند.

در چنین شرایطی، پیش‌بینی کردن، نیاز به فروض قوی در مورد پیشرفت بیماری و اعتماد بیشتر به داده‌ها (برآورد شده) دارد. بر این اساس، تیم تحقیقاتی سازمان جهانی تجارت دو سناریو زیر را برای برآورد اثرات بیماری کرونا بر تجارت جهانی در نظر گرفتند: (۱) سناریوی نسبتاً خوش‌بینانه، با افت شدید تجارت و پس از آن بهبودی که از نیمه دوم سال ۲۰۲۰ آغاز خواهد شد، و (۲) سناریوی بدبینانه، با افت اولیه تندتر و بهبودی پس از مدت طولانی.

نتایج این برآوردها در قالب دو سناریو در جدول ۱ و نمودار ۲ درج شده است. تحت سناریوی خوش‌بینانه، بهبودی به اندازه کافی قوی خواهد بود که تجارت را به روند پیش از همه‌گیری خود نزدیک کند، که با روند زرد رنگ در نمودار ۲ نشان داده شده است، در حالی که سناریوی بدبینانه فقط یک بهبود جزئی را پیش‌بینی می‌کند. با توجه به سطح عدم قطعیت، لازم به تأکید است که مسیر اولیه لزوماً بهبودی بعدی را تعیین نمی‌کند. به عنوان مثال، می‌توان شاهد کاهش شدید در حجم تجارت در سال ۲۰۲۰ در امتداد سناریوی بدبینانه بود، اما یک بازگشت دوباره به همان اندازه اولیه، تجارت را تا سال ۲۰۲۱ یا ۲۰۲۲ نزدیک به سناریوی خوش‌بینانه خواهد کرد.

پس از بحران مالی سال ۲۰۰۸-۰۹، تجارت هرگز به روند قبلی خود بازنگشت، که نمایانگر خط خاکستری خط‌چین در همان نمودار ۲ است. اگر مشاغل و مصرف‌کنندگان این بیماری همه‌گیر را یک تکانه موقتی در نظر بگیرند، بازگشت سریع است. در این حالت، هزینه‌های کالاهای سرمایه‌ای و با دوام مصرف‌کننده می‌تواند به محض کاهش بحران نزدیک به سطح قبلی از سر گرفته شود. از طرف دیگر، اگر شیوع بیماری طولانی شود و یا عدم اطمینان مجدد رواج یابد، خانواده‌ها و مشاغل احتمالاً با احتیاط بیشتری هزینه خواهند کرد.

نمودار ۲: حجم تجارت کالایی جهان طی ۲۰۲۲-۲۰۰۰ (شاخص ۲۰۱۵=۱۰۰)

در هر دو سناریو، تمام مناطق در سال ۲۰۲۰ به جز سایر مناطق (شامل آفریقا، خاورمیانه و کشورهای مستقل مشترک المنافع)، از کاهش دو رقمی در صادرات و واردات رنج خواهند برد. این کاهش نسبتاً ناچیز (برآوردی) در صادرات، ناشی از این واقعیت است که کشورهای این مناطق (سایر مناطق) به شدت به صادرات محصولات انرژی بر متکی هستند که تقاضای آن با نوسان قیمت‌ها، کمتر دست خوش تغییر می‌شود.

اگر فراگیری بیماری تحت کنترل قرار گیرد و تجارت دوباره شروع به گسترش کند، بیشتر مناطق می‌توانند در سناریو خوش‌بینانه در سال ۲۰۲۱ حدود ۲۱ درصد و در سناریوی بدبینانه ۲۴ درصد رشد داشته باشند.

جدول ۱: رشد (درصد) حجم تجارت جهانی کالا و رشد اقتصادی در سالهای ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ و سناریوها

سناریو بدبینانه		سناریو خوشبینانه		تاریخی		مناطق/جریان
				۲۰۱۹	۲۰۱۸	
۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۱۹	۲۰۱۸	تجارت کالایی
۲۴	-۳۱,۹	۲۱,۳	-۱۲,۹	-۰,۱	۲,۹	
صادرات						
۱۹,۳	-۴۰,۹	۲۳	-۱۷,۱	۱	۳,۸	آمریکای شمالی
۱۴,۳	-۳۱,۲	۱۸,۳	-۱۲,۹	-۲,۲	۰,۱	آمریکای جنوبی و مرکزی
۲۲,۷	-۳۲,۸	۲۰,۵	-۱۲,۲	۰,۱	۰,۲	اروپا
۳۶,۱	-۳۶,۲	۲۴,۹	-۱۳,۵	۰,۹	۳,۷	آسیا

۹,۳	-۸	۸,۶	-۸	-۲,۹	۰,۷	سایر مناطق
واردات						
۲۹,۵	-۳۳,۸	۲۷,۳	-۱۴,۵	-۰,۴	۵,۲	آمریکای شمالی
۱۹,۵	-۴۳,۸	۲۳,۲	-۲۲,۲	-۲,۱	۵,۳	آمریکای جنوبی و مرکزی
۲۴,۵	-۱۸,۹	۱۹,۹	-۱۰,۳	۰,۵	۱,۵	اروپا
۲۵,۱	-۳۱,۵	۲۳,۱	-۱۱,۸	-۰,۶	۴,۹	آسیا
۱۸	-۲۲,۶	۱۳,۶	-۱۰	۱,۵	۰,۳	سایر مناطق
رشد اقتصادی						
۵,۹	-۸,۸	۷,۴	-۲,۵	۲,۳	۲,۹	آمریکای شمالی
۵,۱	-۹	۷,۲	-۳,۳	۲,۲	۲,۸	آمریکای جنوبی و مرکزی
۴,۸	-۱۱	۶,۵	-۴,۳	۰,۱	۰,۶	اروپا
۵,۴	-۱۰,۸	۶,۶	-۳,۵	۱,۳	۲,۱	آسیا
۷,۴	-۷,۱	۸,۷	-۰,۷	۳,۹	۴,۲	سایر مناطق

Source: WTO Secretariat for trade and consensus estimates for historical GDP. Projections for GDP based on scenarios simulated with WTO Global Trade Model.

دو جنبه دیگر که رکود فعلی را از بحران مالی ۲۰۰۸-۰۹ متمایز می‌کند، نقش زنجیره‌های ارزش و تجارت در خدمات است. اختلال در زنجیره ارزش ناشی از کووید ۱۹ بیشتر به چین محدود می‌شد. این بیماری که امروزه شیوع گسترده‌ای پیدا کرده است، به عنوان یک عامل برجسته باقی‌مانده است. احتمالاً تجارت در بخش‌هایی که با پیوندهای زنجیره ارزش پیچیده^۱، به ویژه در الکترونیک و محصولات خودرو، مشخص می‌شوند، به شدت تندتر سقوط خواهد کرد. براساس بانک اطلاعات^۲ OECD، سهم ارزش افزوده خارجی در صادرات الکترونیک برای ایالات متحده حدود ۱۰ درصد، برای چین ۲۵ درصد، برای کره بیشتر از ۳۰ درصد، برای سنگاپور بیش از ۴۰ درصد و برای مکزیک، مالزی و ویتنام بیش از ۵۰ درصد است. واردات نهاده‌های اصلی تولید احتمالاً به دلیل دوری از اجتماعات با مشکل مواجه می‌شود و همین امر باعث می‌شود بنگاه‌ها

^۱. منظور از زنجیره ارزش پیچیده (Complex Value Chain)، شبکه‌ای از تولید یک محصول نهایی است که تولید نهاده‌های آن محصول بیش از یک بار بین کشورها مبادله می‌شود. به عنوان مثال فرض کنیم آلمان خودرویی را تولید و به مکزیک صادر می‌کند. آلمان به عنوان تولیدکننده و صادرکننده خودرو، قطعات و اجزای آن (نظیر جعبه دنده یا میکروچیپ‌هایی که ماشین را به اینترنت وصل می‌کند) را وارد می‌کند. حال آلمان می‌تواند نهاده‌ها (جعبه دنده یا میکروچیپ) را به شرکت تابعه یا شرکت دیگری در مکزیک صادر کند که مونتاژکننده خودرو دیگری است و آن را به بازار ایالات متحده آمریکا صادر می‌کند. از طرف دیگر، محتوای ارزش افزوده داخلی در صادرات آلمان به مکزیک نیز می‌تواند برای مصرف نهایی (به عنوان صادرات مجدد وارد شده) به آلمان برگردد.

^۲. OECD Trade In Value added (TiVa)

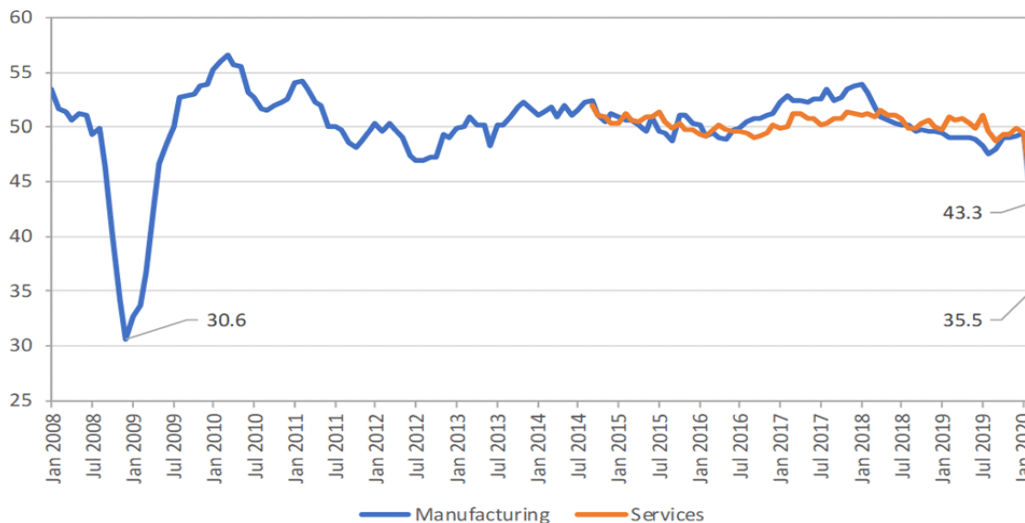
به طور موقت در چین تعطیل شوند و اکنون در اروپا و آمریکای شمالی اتفاق می‌افتد. با این وجود، یادآوری این نکته نیز مفید است که اختلال در زنجیره تأمین پیچیده می‌تواند در نتیجه بلایای محلی مانند طوفان‌ها، سونامی‌ها و سایر اختلالات اقتصادی رخ دهد. مدیریت اختلال در زنجیره تأمین برای شرکت‌های جهانی و محلی یک چالش است و نیاز به محاسبه ریسک در مقابل کارایی اقتصادی از طرف هر شرکتی دارد.

تجارت خدمات ممکن است از طریق اعمال محدودیت حمل و نقل، مسافرت و بسته شدن بسیاری از صنوف خرده فروشی و مهمان نوازی، بخشی از تجارت جهانی باشد که مستقیماً تحت تأثیر کووید ۱۹ قرار دارد. پیش‌بینی تجارت کالا شامل بخش تجارت خدمات (توسط WTO) نمی‌شود، اما بیشتر تجارت کالا بدون آنها غیرممکن است (به عنوان مثال حمل و نقل). بر خلاف کالاها، هیچ موجودی از خدمات موجود نیست که امروزه ترسیم شود و در مرحله بعدی باید دوباره راه‌اندازی شود. در نتیجه، کاهش در تجارت خدمات در طول همه‌گیری ممکن است برای همیشه از بین برود. خدمات همچنین بهم پیوسته‌اند، نظیر حمل و نقل هوایی که باعث اکوسیستم سایر فعالیت‌های فرهنگی، ورزشی و تفریحی می‌شود. با این حال، برخی خدمات ممکن است از بحران بهره‌مند شوند. خدمات فناوری اطلاعات از جمله آنهاست، تقاضا برای آنها رونق گرفته است زیرا شرکت‌ها سعی می‌کنند با دور کاری فعالیت‌های خود را دنبال کنند و افراد نیز راهی جز معاشرت از راه دور ندارند.

تأثیر شیوع کووید ۱۹ در تجارت بین‌المللی هنوز در بیشتر داده‌های تجارت قابل مشاهده نیست اما برخی از شاخص‌های پیش‌نگر ممکن است در مورد میزان کندی و چگونگی مقایسه آن با بحران‌های قبلی سرنخ‌هایی داشته باشند. شاخص‌های سفارشات صادراتی جدید حاصل از شاخص‌های خرید مدیران^۳ (PMI) از این نظر مفید هستند. مقدار این شاخص با عدد ۵۰ مقایسه می‌شود، به گونه‌ای که اگر شاخص کمتر از ۵۰ باشد وضعیت نامناسب و اگر بالاتر از ۵۰ باشد وضعیت مناسب را نشان می‌دهد.

شاخص خرید مدیران جهانی مورگان برای ماه مارس نشان می‌دهد که شاخص سفارشات صادراتی برای تولید به ۴۳,۳ (نسبت به ارزش اولیه ۵۰) سقوط کرده است و میزان صادرات خدمات جدید به ۳۵,۵ (نسبت به ارزش اولیه ۵۰) کاهش که حاکی از سیر نزولی است.

³ . Purchasing Managers' Indices (PMIs)

نمودار ۳: سفارشات صادراتی جدید از شاخص مدیران خرید از ژانویه ۲۰۰۸ تا مارس ۲۰۲۰ (شاخص پایه = ۵۰)

❖ چشم انداز رشد اقتصادی

سازمان جهانی تجارت، همچنین پیش‌بینی نیز از رشد اقتصادی جهان و کشورهای منطقه ارائه نموده است. بر اساس این پیش‌بینی، در سناریو خوش‌بینانه رشد اقتصادی ۲,۵ درصد و در سناریو بدبینانه اندازه تولید جهانی ۸,۸ درصد کاهش خواهد یافت. بالاترین افت مربوط به آمریکای جنوبی و مرکزی است که برآورد شده با افت ۴,۳ درصد و ۱۱ درصد به ترتیب در سناریو خوش‌بینانه و بدبینانه مواجه شود. سایر مناطق (شامل آفریقا، خاورمیانه و کشورهای مستقل مشترک المنافع) نیز افت ۱,۵ و ۶,۷ درصدی را به ترتیب در سناریو خوش‌بینانه و بدبینانه تجربه خواهد کرد.

❖ جمع بندی

- ✓ تجارت جهانی در سال ۲۰۲۰ در سناریو خوشبینانه با کاهش ۱۲,۹ درصد مواجه خواهد شد و چنانچه بیماری کرونا تداوم یافته و آثار بلندمدت‌تری برجای گذارد انتظار می‌رود با کاهشی به اندازه ۳۱,۹ درصدی در حجم تجارت جهانی مواجه باشیم.
- ✓ در سناریو خوش‌بینانه حجم واردات در سایر مناطق از افت کمتری به نسبت سایر جاها برخوردار خواهد بود؛ بطوریکه افت ۱۰ درصد پیش‌بینی شده است. در سناریو بدبینانه نیز انتظار می‌رود حجم واردات با کاهش ۲۲,۶ درصد مواجه گردد.
- ✓ رشد اقتصادی در سناریو خوش‌بینانه ۲,۵ درصد و در سناریو بدبینانه ۸,۸ درصد کاهش خواهد یافت.

تأثیر بر اقتصاد ایران:

- ✓ نکته بسیار حائز اهمیت این است که بازارهای هدف صادراتی کشور (سایر مناطق) در هر دو سناریو از افت رشد اقتصادی و حجم واردات پایینی برخوردار خواهند بود و از این حیث کمتر از سایر کشورها به تجارت ایران لطمه خواهد زد.
- ✓ کاهش صادرات جهانی کالاها می‌تواند زنجیره تامین تولیدات داخلی را با مشکل مواجه سازد. از این حیث اتخاذ تمهیداتی به منظور کاهش فشار بر تولیدکنندگان داخلی کالاها لازم و ضروری است.
- ✓ در صورت تحقق سناریو اول برای کاهش واردات سایر مناطق (کاهش ۱۰ درصدی)، صادرات کشور کمتر دست خوش تغییر می‌شود و لذا فشار بر منابع ارزی کشور کمتر خواهد بود. لیکن چنانچه سناریو بدبینانه (کاهش حجم واردات ۲۲,۶ درصد) تحقق یابد این امر می‌تواند اقتصاد کشور را در حوزه صادرات در سال جاری با چالش جدی مواجه سازد و فشار مضاعفی بر منابع ارزی کشور وارد نماید.
- ✓ در هر دو سناریو بخشی از کاهش واردات به نفت و میعانات گازی بر می‌گردد، به این اثر باید کاهش قیمت نفت و فراورده‌های آن را تیز اضافه کرد. پیامد این تحولات برای کشورهای صادرکننده نفت، کاهش درآمدهای ارزی از جمله ایران خواهد بود.
- ✓ در صورت کاهش منابع ارزی، فشار بر بودجه دولت که پیامد آن کسری بیشتر و تورم ناشی از آن خواهد بود، بیشتر خواهد شد. همچنین فشار بر تامین ارز کالاهای اساسی نیز مشکل مضاعفی است که بر دولت وارد می‌شود.
- ✓ پیامد دیگر این تحولات به تامین نیازهای وارداتی کشور بر می‌گردد. اعمال سیاست تجاری با رویکرد محدودسازی صادرات بویژه در حوزه تجهیزات پزشکی، فرآورده‌های دارویی و مواد غذایی بویژه کالاهای اساسی (نظیر برنج و ...) توسط کشورهای درگیر در بیماری کرونا، باعث افزایش قیمت این فرآورده‌ها شده و در مرحله اول افزایش هزینه واردات و در مرحله دوم کاهش میزان واردات آنها توسط کشور خواهد شد؛
- ✓ اعمال ممنوعیت صادرات تجهیزات پزشکی، مواد ضد عفونی کننده، بهداشتی و فرآورده‌های دارویی هر چند در این برهه از زمان ضروری است لکن باعث کاهش درآمدهای ارزی خواهد شد.
- ✓ بهر حال با دست خوش تغییر قرار گرفتن صادرات و واردات کشور انتظار می‌رود، رشد اقتصادی کشور نیز از این ناحیه آسیب‌پذیر شده و بیکاری شدت گیرد.